

LUCIA IONESCU

**MONUMENTE DE ARHITECTURĂ POPULARĂ DE SECOL XVII
DIN JUDEȚUL IAȘI: BISERICA DE LEMN DIN SATUL POIANA,
COMUNA SCHITU DUCA**

Considerate de către Lucian Blaga „drept cele mai prețioase și mai fără de rezervă admirate produse ale geniului nostru popular”¹, bisericile de lemn din România, parte integrantă a marii familii a bisericilor de lemn din Europa, sunt expresia perenității noastre în timp și spațiu, a capacității creatoare a poporului român, a originalității sale, manifestată în special prin echilibrul formelor și frumusețea ornamentelor. Ele reprezintă documente importante ale dezvoltării spirituale ale poporului român într-un context socio-politic dat, sunt expresia culturii acestei țări, componentă a moștenirii noastre culturale.

Încadrate în timp între secolele XIV și XIX, bisericile de lemn conservate în Moldova, modeste ca număr față de cele din Transilvania, pot fi urmărite de-a lungul celor cinci secole din punct de vedere al evoluției lor, a tradiției tehnicii construirii și cioplierii în lemn, care în decursul veacului al XVIII-lea se interferează, atât în tipologie cât și în decorație, cu elemente specifice bisericii de zid moldovenești.

Înscrisă pe lista monumentelor istorice a județului Iași la nr. 24B556, biserica de lemn cu hramul „Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul” din satul Poiana, așezare răzeșească din comuna Schitu Duca, este cunoscută și ca biserica din Trestiana, după vechiul nume al satului ce provine de la cel al pâraiașului ce-l străbate; în decursul secolului al XIX-lea acest sat s-a contopit cu satul vecin Poiana din aceeași comună, preluându-i și numele².

Considerată „ca o bijuterie a arhitecturii populare în lemn din județul Iași”³ biserica este o ctitorie răzeșească de la 1744, din vremea domniei lui Ioan Nicolae Mavrocordat, după datele cuprinse în pisania cioplită pe frontispiciul celor trei arcade pe stâlpi ce separă pronaosul de naos. Inscripția folosește alfabetul chirilic; în jumătatea stângă de poate citi, în limba slavonă: „Siea țercov sătvori v dni Ion Neculai vodă” (=Această biserică s-a săvârșit în zilele lui Ion Neculai vodă); în jumătatea dreaptă este scris în limba română, dar cu caractere chirilice: „A făcut răzeși această sfântă băsaracă vleit 7252”⁴.

Ctitoria, ca majoritatea bisericilor de lemn din județ, ridică multe probleme în ceea ce privește starea de conservare și anume. Prima este aceea a stabilității ei; datorită umidității care a afectat talpa de susținere, biserica s-a înclinat pe latura nordică, ceea ce ar necesita consolidări urgente.

¹ Ioan Goldea, *Biserici de lemn din România*, București, Editura Meridian, 1996, p. 5.

² *Marele dicționar geografic al României*, București, 1902, p. 641.

³ Ioana Cristache-Panait și Titu Elian, *Bisericile de lemn din Moldova*, BMI, nr. 2, 1972, p. 42.

⁴ *Ibidem*, p. 45.

Fațadele exterioare au suferit modificări în primele decenii ale secolului XX, ca la majoritatea bisericilor de lemn în aceeași perioadă, prin așa-zisele măsuri de protecție constând în acoperirea pe întreaga suprafață cu scândură vopsită, lipsindu-le astfel de prețioase elemente de decorație. Se păstrează doar un fragment din ancadramentul ușii de la intrare, un relief în frânghie torsată, compus din motive vegetal-florale dispuse simetric deasupra acesteia.

Ancadramentele ferestrelor, câte una la altar și pronaos situate în axa longitudinală a bisericii și câte două pe laturile exterioare ale naosului au fost înlocuite cu altele noi.

Mantelarea fațadelor nu a afectat forma edificiului, al cărui acoperiș în patru ape din șindrilă urmărește conturul pereților. Panta învelitorii cu o oblicitate redusă se prelungește pe marginile streășinii. Ea este alcătuită din bârne în formă de cap de cal, susținute de console cu profilul părții inferioare în semicercuri în retrageri succesive, având la bază patru șiruri de nervuri decorate cu motivul rombului. Întreaga construcție este așezată pe o talpă din bârne de stejar îmbinate la colțuri cu o bază din piatră de râu.

Același sistem de placare cu scândură a pereților este aplicat și în interior, unde intervențiile sunt de și de natură cromatică, fără a afecta însă forma, prin vopsirea în culori diferite a grinzilor, a pereților și a bolților cu vopsele pe bază de lacuri și rășini industriale. De asemenea a fost afectată datorită intervențiilor factorului uman și structura din lemn a iconostasului prin acoperirea recentă cu vopsele pe bază de pigmenți metalici aurii, care în axa centrală se extind și pe fondul icoanelor.

În ceea ce privește tipul de plan și sistemul de boltire biserica prezintă înnoiri specifice secolului al XVIII-lea moldovenesc. Planimetric, ctitoria se înscrie în tipul caracterizat printr-un naos dreptunghiular cu pronaosul poligonal în cinci laturi și absida altarului pentagonală, decroșată pe ambele laturi. Sistemul de boltire este original, introdus prin interpretarea în lemn a unor forme specifice arhitecturii de zid, bolțile semicilindrice. Pronaosul, a cărui intrare este situată pe latura sudică, este acoperit prin două bolți, dispuse transversal, alcătuite din șase planuri curbe, delimitate prin nervuri aparente, decorate pe ambele laturi cu triunghiuri cioplite; bolțile sunt susținute la bază de 4 grinzi orizontale în retrageri succesive, având aceeași decorație. Cheile de boltă ale întregului interior, de formă dreptunghiulară, sunt decorate cu cioplituri în formă de zimți, cu excepția celei situate în prima boltă a pronaosului, a cărei basorelief reprezintă pajura bicefală încadrând crucea. Naosul este acoperit în același sistem, dar cu o singură boltă mai mare, deosebirea constând în numărul mărit de planuri curbate, aici fiind în număr de opt. Bolta absidei altarului este identică cu cele din pronaos.

Prima încăpere, cea a pronaosului, mai mică ca dimensiune, este separată de încăperea naosului prin trei arcade inegale în unghi ascuțit, cea centrală fiind mai înaltă, susținute pe stâlpi cu baza pătrată. Forma arcelor este în acoladă dublă și este marcată printr-o decorație constând într-un șir de muluri și o friză de zig-zaguri în relief, încununate de câte o cruce, cioplite în grinda lată de stejar de deasupra intrării pe care este inscripționată pisania.

Iconostasul din lemn refăcut în anul 1819, este de factură populară; de mici dimensiuni, el se încadrează spațiului interiorului și separă, după tradiție, naosul de altar și tot conform tradiției este structurat. Elementele decorative sculptate sunt puține, reducându-se la cele utilizate pentru separarea icoanelor și registrelor de icoane, fiind prezente în schimb motive decorative pictate. Ciclul prăznicărilor se încadrează în forma pătrată, fiind separate între ele prin semicolonete cu profil semicircular cu baza pătrată și capitele din motive vegetale cioplite. În registrul superior, *Sfinții Apostoli* reprezentați figură întreagă, sunt încadrați în arcade semicirculare sprijinite pe același tip de semicolonete. Registrul *Sfinților Prooroci* reprezentați bust, este alcătuit din medalioane rotunde.

Medalioanelor situate în axa centrală a iconostasului, le sunt destinate spații mai mari în funcție de importanța acordată de meșter; din nefericire aici s-a intervenit în spațiul pictural prin acoperirea fondului icoanelor cu vopsele pe bază de pigmenți metalici aurii: la *Cina cea de taină*, o frumoasă realizare artistică, după cum se mai poate încă vedea, la scena *Deisis*-ului încadrată în două arcade și în registrul superior în care în locul *Orantei* este reprezentat *Cel Vechi de Zile*, binecuvântând cu ambele mâini.

Din coronament se păstrează *Sfânta Cruce a Răstignirii* decorată marginal cu motive vegetale traforate și cele două molenii, plasate pe grinda de susținere a bolții, într-un spațiu special realizat. Foarte recent toată icoanele au fost „împropățate” cu un spray pe bază de silicon.

Ușile împărătești sunt alcătuite din câte un blat dreptunghiular delimitat în partea superioară prin câte o volută ascendentă, încununată de cruce. Cele șase medalioane pictate în ulei, reprezentând conform tradiției scena *Bunei Vestiri* și portretele figură întreagă a celor patru *Sfinți Evangheliști*, sunt încadrate de o rețea de vrejuri vegetal-florale. Ușile diaconești nu s-au păstrat.

Două spații laterale foarte mici separate în partea superioară printr-o bârnă transversală, cu profilul asemănător consolelor ce susțin streășina, sunt destinate proscomidiei și diaconiconului. Sfânta masă a altarului este așezată pe un bloc dreptunghiular din piatră neșlefuită.

În fața altarului, sistemul de iluminat este asigurat de un curpân metallic în arcaturi semicilindrice, sprijinit pe două picioare, bogat decorat cu motive vegetal-florale, ce pun în valoare icoanele împărătești.

Pictura iconostasului aparține zugravului Timoftii și a fost realizată în decursul anului 1819, după inscripția autografă cu caractere chirilice făcută în colțul din stânga jos al icoanei împărătești a *Mântuitorului* „1819 april”. Aceasta a fost executată în tehnica uleiului pe un suport de grund.

Spre deosebire de restul picturii, icoanele împărătești ale lui *Iisus Pantocrator* și a *Maicii Domnului cu Pruncul*, tipul „*Hodighitria*” sunt destul de bine conservate, pentru a le putea aprecia valoarea. Reprezentarea *Sf. Nicolae* și icoana de hram a *Sf. Ioan Botezătorul* sunt de dată mai recentă. Pictura este specifică începutului de secol al XIX-lea, fiind o interpretare naivă a prototipurilor clasice frecvente în acea perioadă la iconostasele bisericilor de zid, în special prin Școala lui Eustatie Altini. Îmbogățite cu elemente decorative cu preponderență geometrică și volute vegetale în tratarea tronurilor, la cutele veșmintelor și la cartușele cuprinzând inscripțiile cu numele personajelor reprezentate, pictura câștigă în

prețiozitate și prin utilizarea unei game cromatice restrânse. Cele trei registre superioare de icoane, prăznicarele, ale *Sf. Apostoli* și *Proorocilor* sunt mult prea afectate de condițiile de mediu și de intervențiile ulterioare pentru a putea fi apreciate.

În biserică se păstrează două valoroase icoane din punct de vedere artistic, de factură populară, dar de autori diferiți, aparținând secolului al XVIII-lea: icoana de hram a *Sf. Ioan Botezătorul* provenind probabil din vechea pictură a iconostasului și o icoană a *Sf. Nicolae*, posibil icoană împărătească, ambele de mari dimensiuni.

Pictat pe un suport de 99 x 69 cm, alcătuit din două blaturi din lemn de tei cu o grosime de 2,5 cm, având două traverse semîngropate pe verso, *Sf. Ioan Botezătorul* tipul „Cephalofor”, este reprezentat în fondul adâncit al suportului printr-o frontalitate accentuată, figură întreagă, în ipostaza cu aripi, binecuvântând cu o mână, iar cu cealaltă susținând tîpsia cu capul aureolat. El este încadrat pe cele două laturi de portretele figură întreagă a 12 *Sf. Ioani* dintre care s-au putut descifra, din inscripțiile în chirilică rămase lizibile: *Sf. Ioan Bogoslovul*, *Sânie Lavri*, *Sf. Ioan Damaschinul*, *Sf. Ioan Evanghelistul*.

Pictura realizată în tempera grasă, având ca suport pânza înleiată pe un blat din lemn, cuprinde pe întreaga suprafață a fondului ce se extinde și pe latură superioară și la aureolele sfinților, o decorație din motive vegetal-florale în relief din stuc aurit. Expresivitatea portretului, ținând de interpretarea naivă dată de zugrav, cromatica reținută în tonuri calde de brunuri, tratarea decorativă a modelului, sunt caracteristice picturii de factură populară frecventă în bisericile de lemn începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

O altă icoană valoroasă, de aceeași factură și de dimensiunile unei icoane împărătești, 92 x 58 x 3 cm, mai bine conservată decât prima, este cea a *Sf. Nicolae* reprezentat frontal, trei sferturi în fondul adâncit al suportului, cu o mână binecuvântând și cu cealaltă susținând *Evanghelia*. Portretul, de o mare expresivitate, este încadrat în registrul superior de imaginile figură întreagă ale lui *Iisus Hristos* și a *Maicii Domnului* reprezentați din semiprofil pe câte un suport de nori. La această icoană caracterul decorativ este mai accentuat decât la prima. Elementele grafice sunt dominante, cu deosebire cele liniare prezente în tratarea chipului cu trăsături imobile, a părului și a bărbii, a decorației veșmintelor geometrizate. Cromatica de roșuri și brunuri calde nuanțate este în armonie cu fondul gri neutru al icoanei și auriul de la aureole și de la motivele decorative ale veșmintelor. Inscriptiile cu caractere chirilice cuprinzând numele personajelor reprezentate, sunt plasate sub chenar, deasupra reprezentării.

Având în vedere valoarea lor, cele două icoane ar necesita lucrări de curățire și consolidare.

Pereții placați cu scândură ai celor două încăperi ale bisericii cuprind câteva reprezentări din *Sinaxar*, sfinți figură întreagă, mărime naturală, pictate în ulei, afectate de curățiri ulterioare, fără valoare artistică. Ele au fost realizate în primele decenii ale secolului al XX-lea, după operațiile de mantelare cu scândură a interiorului.

**Monuments d'architecture populaire du XVIIIe siècle
du département de Iași: l'église en bois du village Poiana,
commune Schitu Duca***Résumé*

Encadrées dans le temps entre les XIVe et XIXe siècles, les églises en bois conservées en Moldavie, bien que modestes comme nombre par rapport à celles de Transylvanie, constituent de véritables témoignages de leur évolution le long des siècles, aussi bien comme typologie que comme décoration, la tradition de l'art de la taille du bois s'interférant à des éléments caractérisant l'église à murs maçonnés.

L'église en bois célébrant "La Décollation de St. Jean le Baptiste" du village Trestiana, à présent Poiana, commune Schitu Duca, a été fondé par une communauté de petits propriétaires non corvéables en 7252 (1744), pendant le règne du prince Ioan Nicolae Mavrocordat, comme l'indique l'inscription sur le poutre séparant le pronaos du naos. Du point de vue du type de plan, l'église s'inscrit parmi les églises à plan rectangulaire, au naos élargi, ayant le pronaos et l'abside de l'autel ed forme polygonale à cinq côtés et le toit d'échandoles à quatre pans.

L'iconostase, à icônes de style populaire conservé à l'intérieur, est l'œuvre du peintre Timoftii, et date de 1819, comme le précise l'inscription autographes sur l'icône impériale du Sauveur.

Bien que l'extérieur ait été affecté au début du XXe par le parement à planches peintes, l'église de Poiana peut être considérée par l'harmonie des proportions, par toute la décoration intérieure conservée, un bijou de l'architecture en bois du département de Iași.